

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران
کتابخانه مجلس شورای اسلامی
کتابخانه آیت الله العظمی بروجردی قم
کتابخانه آیت الله العظمی خراسانی مشهد
کتابخانه آیت الله العظمی مکارم شیرازی قم
کتابخانه آیت الله العظمی سیستانی قم
کتابخانه آیت الله العظمی نوری همدان
کتابخانه آیت الله العظمی بهجت تبریز
کتابخانه آیت الله العظمی گلپایگانی تبریز
کتابخانه آیت الله العظمی قزوینی تبریز
کتابخانه آیت الله العظمی یزدی یزد
کتابخانه آیت الله العظمی خامنه‌ای قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی جعفری قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدباقر مجلسی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی مصباح قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی مازندرانی تبریز
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی ریحانی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی شاهرودی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی نوری قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی زنجانی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی زکریاوی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی زنجانی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی زکریاوی قم

صدر اندیشه

سیری در زندگی، آرا و اندیشه‌های
شهید سید محمد باقر صدر

عبدالله نصری

www.ketab.ir

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

کتابخانه آیت الله العظمی بروجردی قم
کتابخانه آیت الله العظمی خراسانی مشهد
کتابخانه آیت الله العظمی مکارم شیرازی قم
کتابخانه آیت الله العظمی سیستانی قم
کتابخانه آیت الله العظمی نوری همدان
کتابخانه آیت الله العظمی بهجت تبریز
کتابخانه آیت الله العظمی گلپایگانی تبریز
کتابخانه آیت الله العظمی قزوینی تبریز
کتابخانه آیت الله العظمی یزدی یزد
کتابخانه آیت الله العظمی خامنه‌ای قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی جعفری قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدباقر مجلسی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی مصباح قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی مازندرانی تبریز
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی ریحانی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی شاهرودی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی نوری قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی زنجانی قم
کتابخانه آیت الله العظمی محمدتقی زکریاوی قم

سر شناسه	: نصری، عبدالله، ۱۳۳۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: صدر اندیشه: سیری در زندگی، آرا و اندیشه‌های شهید سیدمحمدباقر صدر / عبدالله نصری.
مشخصات نشر	: تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۷۲۸ ص.: مصور(رنگی)؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: 978-964-476-367-0
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۶۹۹-۷۰۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	: نمایه.
عنوان دیگر	: سیری در زندگی، آرا و اندیشه‌های شهید سیدمحمدباقر صدر.
موضوع	: صدر، محمدباقر، ۱۹۳۱-۱۹۷۹ م. -- سرگذشتنامه
موضوع	: مجتهدان و علما -- لبنان -- سرگذشتنامه
شناسه افزوده	: دفتر نشر فرهنگ اسلامی
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ع۴ص/ BP۲۳۳۳/۷
رده‌بندی دیوبی	: ۲۹۷/۴۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۰۴۱۶۵

دفتر نشر فرهنگ اسلامی

دفتر مرکزی: پاسداران، میدان هروی، خیابان شهیدافتخاریان، کوچه مریم، پلاک ۲۳. تلفن: ۲۲۹۳۶۱۴۰

صدر اندیشه (سیری در زندگی، آرا و اندیشه‌های شهید سید محمدباقر صدر)

تألیف: دکتر عبدالله نصری (استاد فلسفه دانشگاه علامه طباطبائی)

ویراستار ادبی و بازخوان نهایی: ابراهیم حقیقی صفحه‌آرایی: مرتضی ندیری

چاپ اول: ۱۳۹۴

این کتاب در ۱۲۰۰ نسخه در چاپخانه کانونچاپ لیتوگرافی، چاپ و صحافی شد.

شابک: ۰-۳۶۷-۴۷۶-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۴۰۰۰۰۰ ریال

مدیریت پخش و توزیع: تهران، خیابان فردوسی جنوبی، روبروی فروشگاه شهر و روستا، بن بست هنر،

بن بست اول، پلاک ۵ و ۴ - تلفن: ۳۳۹۲۰۳۰۷ - ۳۳۹۱۲۳۵۵

فروشگاهها و مراکز پخش:

■ فروشگاه شماره یک: تلفن: ۶۶۴۶۹۶۸۵ ■ فروشگاه شماره دو: تلفن: ۳۳۱۱۴۲۸۸

■ فروشگاه شماره سه: تلفن: ۲۲۸۵۵۱۶۴ ■ فروشگاه مشهد: تلفن: ۲ - ۳۲۲۱۴۸۳۱ - ۵۱

■ نمایندگی فروش قم: تلفن: ۳۷۷۳۶۵۱۶ - ۳۷۷۳۸۱۵۰ - ۲۵

■ نشانی الکترونیک: www.daftarnashr.com ■ پست الکترونیک: print@dnfpub.com

■ پیامک: ۳۰۰۴۸۵۰

خواهشمند است نظرات خود را درباره این کتاب با ذکر نام آن به صورت پیامک ارسال فرمایید.

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست

- ۱۹..... پیشگفتار
- ۲۳..... بخش اول: دفتر ایام
- ۲۵..... ۱. فراز و فرود یک زندگی
- ۲۹..... تحصیلات حوزوی
- ۳۱..... تدریس دروس خارج
- ۳۲..... اجتهاد
- ۳۳..... جماعة العلماء
- ۳۸..... مدرسه علوم اسلامی
- ۳۸..... حزب الدعوة
- ۴۲..... مرجعیت
- ۴۹..... ۲. از اسارت تا شهادت
- ۴۹..... مبارزه با حزب بعث
- ۵۰..... بازداشت‌ها
- ۶۶..... آخرین مذاکرات رژیم
- ۷۷..... ۳. خاندان صدر
- ۷۷..... سید صدرالدین صدر
- ۷۹..... سید اسماعیل صدر (پدر بزرگ)
- ۸۰..... سید حیدر صدر (پدر)
- ۸۲..... خانواده
- ۸۳..... سید اسماعیل صدر (برادر)

- ۸۴ ..... همسر شهید صدر و فرزندانش
- ۸۷ ..... بنت‌الهدی
- ۹۲ ..... امام موسی صدر
- ۹۷ ..... ۴. صدر و انقلاب اسلامی ایران
- ۹۷ ..... حمایت از نهضت ۱۵ خرداد
- ۹۸ ..... رابطه صدر با امام در تبعید
- ۱۰۲ ..... عزیمت امام به پاریس
- ۱۰۸ ..... نامه به بختیار
- ۱۰۸ ..... پیروزی انقلاب
- ۱۱۹ ..... انقلاب اسلامی و نظریه پردازی
- ۱۲۱ ..... ۵. شخصیت اخلاقی
- ۱۲۱ ..... حُب الهی
- ۱۲۵ ..... زهد و ساده‌زیستی
- ۱۲۷ ..... نماز و مراقبه
- ۱۲۹ ..... ارادت به اهل بیت
- ۱۳۱ ..... تواضع
- ۱۳۲ ..... عواطف انسانی
- ۱۳۵ ..... روابط خانوادگی
- ۱۳۷ ..... تربیت شاگردان
- ۱۳۹ ..... برخورد با مخالفان
- ۱۴۰ ..... ارتباط با شخصیت‌های علمی
- ۱۴۲ ..... ارتباط با شریعتی
- ۱۴۷ ..... ۶. آثار علمی، تألیفات و تقریرات
- ۱۵۰ ..... نخستین آثار
- ۱۵۰ ..... فدک فی التاریخ
- ۱۵۱ ..... غایة الفکر
- ۱۵۱ ..... فلسفتنا

۱۵۴	.....اقتصادنا
۱۵۷	.....البنک اللاروی فی الاسلام
۱۵۸	.....الاسس المنطقیه للاستقراء
۱۶۰	.....الفتاوی الواضحة
۱۶۱	.....اصول دین
۱۶۲	.....تحلیل ذهن بشری
۱۶۳	.....مجتمعنا
۱۶۳	.....فهرست آثار
۱۷۳	.....تقریرات
۱۷۴	.....آثار گمشده
۱۷۷	.....بخش دوم: معرفت شناسی
۱۷۹	.....۱. استقراء
۱۷۹	.....دو نوع استدلال
۱۸۱	.....اشکالات استقراء
۱۸۱	.....ارسطو و استقراء
۱۸۳	.....نقد استقرای کامل
۱۸۴	.....نقد استقرای ناقص
۱۸۶	.....نقد قاعده اتفاقى
۱۸۹	.....۲. تجربه گرایان و استقراء
۱۹۱	.....استوارت میل و نظریه یقین
۱۹۲	.....نجیب محمود و نظریه ترجیح
۱۹۳	.....هیوم و نظریه ذهنی
۱۹۷	.....۳. روش ذاتی
۱۹۹	.....اقسام یقین
۲۰۱	.....تعریف کلاسیک احتمال
۲۰۲	.....احتمال بر اساس تکرار منتهی

- ۲۰۳ ..... احتمال و علم اجمالی
- ۲۰۷ ..... ۴. مراحل استقراء
- ۲۰۷ ..... مرحله استنباطی دلیل استقرایی
- ۲۰۹ ..... استقراء در مرحله توالد ذاتی
- ۲۱۳ ..... شکل اول به کارگیری اصل اولیه
- ۲۱۵ ..... شکل دوم به کارگیری اصل اولیه
- ۲۱۸ ..... تفسیر جدید از قاعده اتفافی
- ۲۲۱ ..... ۵. معرفت بشری بر اساس نظریه استقراء
- ۲۲۲ ..... محسوسات
- ۲۲۷ ..... تجربیات
- ۲۲۹ ..... حدسیات
- ۲۳۰ ..... متواترات
- ۲۳۱ ..... اولیات و فطریات
- ۲۳۴ ..... تمایزات قضایای اولیه با استقراء
- ۲۳۵ ..... اثبات عالم خارج
- ۲۳۶ ..... تشابه محسوسات و واقعیات
- ۲۳۷ ..... سرآغاز معرفت
- ۲۴۱ ..... بخش سوم: شناخت انسان
- ۲۴۳ ..... ۱. جبر و اختیار
- ۲۴۳ ..... دیدگاه کلامی
- ۲۴۵ ..... دیدگاه فلسفی
- ۲۴۹ ..... دیدگاه نائینی
- ۲۵۱ ..... نقد صدر بر نائینی
- ۲۵۲ ..... نظریه سلطنت
- ۲۵۴ ..... چند نکته در تکمیل نظریه
- ۲۵۶ ..... تحلیل و نقد نظریه صدر

۲۵۹.....	۲. انسان‌شناسی
۲۵۹.....	حب ذات
۲۶۰.....	رابطه انسان با خود
۲۶۱.....	رابطه انسان با طبیعت
۲۶۳.....	رابطه انسان با دیگری
۲۶۵.....	خلافت انسان
۲۶۸.....	رابطه مسئولیت با خلافت
۲۶۹.....	هدف خلافت انسان
۲۷۰.....	رابطه انسان با خدا
۲۷۲.....	عوامل مؤثر در شخصیت انسان
۲۷۲.....	تقسیم‌بندی شخصیت‌ها
۲۷۳.....	شخصیت اسلامی
۲۷۵.....	۳. نقش عبادت در انسان‌سازی
۲۷۵.....	نیازهای ثابت
۲۷۶.....	مشکل اساسی بشر
۲۷۷.....	ایمان به خدا؛ راه حل مشکل
۲۷۸.....	عبادت و رشد فطرت
۲۷۹.....	کار فراتر از منافع خویشتن
۲۸۱.....	احساس مسئولیت درونی
۲۸۲.....	ویژگی‌های عبادت
۲۸۷.....	بخش چهارم: مباحث کلامی
۲۸۹.....	۱. اثبات خدا
۲۹۰.....	اقسام دلیل یا استدلال
۲۹۱.....	اثبات خدا از راه استقراء
۲۹۲.....	روش استقراء در زندگی روزمره
۲۹۳.....	روش استقراء در علوم تجربی

- ۲۹۶ ..... پایه‌های برهان
- ۲۹۷ ..... دو اشکال
- ۲۹۹ ..... دلیل فلسفی اثبات صانع
- ۳۰۰ ..... نقد مادی‌گرایی
- ۳۰۳ ..... ۲. نبوت و خط سیر خلافت انسان
- ۳۰۳ ..... ضرورت نبوت
- ۳۰۵ ..... مراحل خلافت انسان
- ۳۰۷ ..... انبیاء و خلافت الهی مردم
- ۳۰۹ ..... انبیاء و تربیت مردم
- ۳۰۹ ..... اعجاز
- ۳۱۰ ..... گواهی پیامبران
- ۳۱۳ ..... شرایط گواهان
- ۳۱۳ ..... علل تجدید نبوت‌ها
- ۳۱۹ ..... ۳. اثبات نبوت خاصه
- ۳۲۲ ..... پیام و رسالت پیامبر اسلام (ص)
- ۳۲۵ ..... ۴. امامت و تشیع
- ۳۲۵ ..... ضرورت امام
- ۳۲۷ ..... ظهور تشیع
- ۳۲۹ ..... راه بی‌تفاوتی
- ۳۳۰ ..... انتخاب بر عهده مردم
- ۳۳۴ ..... راه نصب
- ۳۳۶ ..... پیدایش شیعه
- ۳۳۷ ..... تشیع عقیدتی و سیاسی
- ۳۳۹ ..... تصویر غلط از ائمه
- ۳۴۰ ..... نقش ائمه در بازسازی جامعه
- ۳۴۳ ..... ادوار حرکت ائمه (ع)
- ۳۴۴ ..... نقد شریعتی بر صدر

۵. امام مهدی (ع) ۳۵۱
- آثار انتظار ۳۵۲
- پرسش‌ها ۳۵۳
- معمای طول عمر ۳۵۳
- رابطه طول عمر با اعجاز ۳۵۶
- چرایی عدم تولد در زمان ظهور ۳۵۷
- رهبری در کودکی ۳۵۹
- اثبات وجودی مهدی (ع) ۳۶۰
- چرا مهدی (ع) ظهور نمی‌کند؟ ۳۶۱
- انقلاب به وسیله یک فرد ۳۶۳
- چگونگی انقلاب در روز موعود ۳۶۳
۶. انتظار بشر از دین ۳۶۵
- اسلام و مقتضیات زمان ۳۶۵
- نظام‌سازی ۳۶۶
- قانون‌گذاری در اسلام ۳۶۸
- منطقه فراغ ۳۷۰
- نقد ۳۷۲
- عوامل تغییر احکام ۳۷۵
- بخش پنجم: شناخت قرآن ۳۷۷
۱. قرآن‌شناسی ۳۷۹
- نام‌های قرآن ۳۷۹
- قرآن و تحول جامعه جاهلی ۳۸۱
- نزول قرآن ۳۸۵
- علوم قرآنی ۳۸۹
- اعجاز قرآن ۳۹۰
- اسباب نزول ۳۹۴

- ۳۹۸ ..... مکی و مدنی
- ۴۰۹ ..... تفسیر در عصر پیامبر
- ۴۱۱ ..... نقش پیامبر در تفسیر
- ۴۱۴ ..... تفسیر در عصر تکوین
- ۴۱۷ ..... ۲. فهم و تفسیر قرآن
- ۴۱۷ ..... امکان فهم قرآن
- ۴۱۸ ..... حجیت ظهور
- ۴۲۲ ..... معنای تفسیر
- ۴۲۴ ..... تفسیر لفظ و تفسیر معنا
- ۴۲۷ ..... تأویل
- ۴۳۱ ..... شرایط تفسیر
- ۴۳۳ ..... روش‌های تفسیر
- ۴۳۳ ..... الف) تفسیر قرآن با قرآن
- ۴۳۵ ..... ب) تفسیر روایی
- ۴۳۶ ..... ج) تفسیر عقلی و اجتهادی
- ۴۳۷ ..... دو نوع تفسیر
- ۴۴۱ ..... تفسیر موضوعی و نظریه‌پردازی
- ۴۴۲ ..... نگاه هرمنوتیکی
- ۴۴۵ ..... بخش ششم: اندیشه سیاسی
- ۴۴۷ ..... ۱. نظام سیاسی اسلام
- ۴۴۷ ..... تعریف حکومت
- ۴۴۹ ..... وطن اسلامی
- ۴۵۰ ..... امت اسلامی
- ۴۵۱ ..... دولت اسلامی
- ۴۵۲ ..... تقسیم‌بندی دولت‌ها
- ۴۵۴ ..... زیست حاکمان اسلامی

۴۵۶	..... شکل حکومت
۴۵۸	..... شورای امت و نظارت مرجع
۴۶۰	..... نقش مرجع در حکومت
۴۶۱	..... نظارت فقیه
۴۶۳	..... مقایسه حکومت در اسلام با دموکراسی
۴۶۵	..... وظایف دولت اسلامی
۴۶۶	..... مجلس قانون گذاری
۴۶۹	..... ۲. نقش حق الطاعة در اندیشه سیاسی
۴۶۹	..... برائت و حق الطاعة
۴۷۶	..... اقتدارگرایی صدر
۴۸۰	..... استعاره بردگی و بندگی
۴۸۵	..... ۳. آزادی
۴۸۵	..... تعریف آزادی
۴۸۶	..... آزادی در اسلام و دموکراسی
۴۸۹	..... انواع آزادی
۴۹۹	..... بخش هفتم: جامعه و تاریخ
۵۰۱	..... ۱. چیستی جامعه
۵۰۱	..... ماهیت جامعه
۵۰۸	..... تحلیل نظریه صدر
۵۱۱	..... ۲. فلسفه تاریخ
۵۱۲	..... موضوع سنن تاریخی
۵۱۳	..... تقسیم بندی سنت ها در قرآن
۵۱۴	..... ویژگی سنت های تاریخی
۵۱۶	..... چهره سنت های تاریخی
۵۱۸	..... عامل محرک تاریخ و نقش انسان
۵۲۰	..... الگوها

- بخش هشتم: اقتصاد اسلامی ۵۲۳
۱. علم یا مکتب ۵۲۵
- علم اقتصاد، مکتب اقتصادی ۵۲۵
- تفاوت مکتب یا قانون ۵۲۹
- چیستی اقتصاد اسلامی ۵۳۰
- مکتب اقتصادی و بهره‌برداری از قوانین ۵۳۳
- نقد صدر ۵۳۶
۲. ساختار اقتصاد اسلامی ۵۴۱
- مالکیت مختلط ۵۴۱
- آزادی اقتصادی در کادر محدود ۵۴۲
- عدالت اجتماعی ۵۴۴
۳. ویژگی‌های اقتصاد اسلامی ۵۴۵
- اقتصاد اسلامی جزئی از یک کل ۵۴۵
- رابطه تولید و توزیع ۵۴۷
- کار و احتیاج ۵۴۹
- رابطه مالکیت خصوصی با جانشینی ۵۵۲
۴. توزیع قبل از تولید ۵۵۷
- شیوه توزیع منابع طبیعی ۵۵۷
۵. توزیع پس از تولید ۵۶۱
- مخاطره سرمایه ۵۶۶
- مقایسه با دیدگاه سرمایه‌داری ۵۶۷
- تمایز از مارکسیسم ۵۶۸
۶. شیوه‌های تصرف در اموال ۵۷۱
- تجارت ۵۷۱
- مصرف ۵۷۵
۷. رشد تولید ۵۷۷

- ۵۸۰ ..... مقایسه با سرمایه‌داری
- ۵۸۱ ..... هدف از تولید
- ۵۸۴ ..... رابطه تولید با توزیع
- ۵۸۷ ..... ۸ وظایف اقتصادی دولت
- ۵۸۷ ..... تأمین اجتماعی
- ۵۹۰ ..... توازن اجتماعی
- ۵۹۵ ..... ۹. بانکداری بدون ربا
- ۵۹۶ ..... خدمات بانکی
- ۵۹۷ ..... و رویکرد
- ۵۹۹ ..... تقسیم سپرده‌ها
- ۶۰۲ ..... اهمیت سپرده بانکی
- ۶۰۳ ..... مالکیت مشاع سپرده‌گذاران
- ۶۰۵ ..... درآمد یا سود سپرده‌گذار
- ۶۰۶ ..... حقوق و شروط سپرده‌گذار
- ۶۰۷ ..... حقوق و شروط سرمایه‌گذار
- ۶۰۹ ..... حقوق و منابع بانک
- ۶۱۱ ..... وام بدون بهره
- ۶۱۱ ..... توجیه بهره
- ۶۱۳ ..... ویژگی‌های بانک بدون ربا
- ۶۱۵ ..... توصیه‌ها
- ۶۱۶ ..... خدمات بانکی
- ۶۲۲ ..... نقد صدر
- ۶۲۵ ..... بخش نهم: نظام اجتماعی انسان
- ۶۲۷ ..... نظام اجتماعی مطلوب
- ۶۲۸ ..... مصالح انسان
- ۶۲۹ ..... دشواری شناسایی نظام اجتماعی

- ۶۳۱ ..... مبانی نظام اجتماعی اسلام
- ۶۳۴ ..... عوامل جنبش اجتماعی
- ۶۳۷ ..... رسالت اسلامی در عصر حاضر
- بخش دهم: اجتهاد و نهاد مرجعیت
- ۶۴۱ ..... ۱. اجتهاد و فهم نص (مرئوتیک اجتهاد)
- ۶۴۳ ..... گستردگی فقه و ابواب آن
- ۶۴۳ ..... مبانی گسترش فقه
- ۶۴۵ ..... لزوم اجتهاد
- ۶۴۸ ..... عوامل تحول اجتهاد
- ۶۵۰ ..... هدف از حرکت اجتهاد
- ۶۵۱ ..... آغاز تحول در اجتهاد
- ۶۵۲ ..... پیامدهای محدودیت در هدف
- ۶۵۴ ..... روند آینده اجتهاد
- ۶۵۵ ..... فهم اجتماعی نص
- ۶۵۶ ..... نقش ذهنیت مجتهد
- ۶۵۸ ..... ۲. حوزه و مرجعیت
- ۶۶۵ ..... ابعاد نظری و عینی اسلام
- ۶۶۵ ..... رسالت؛ حوزه‌ای در دو بُعد
- ۶۶۶ ..... اصلاح ذاتی و تکلیفی حوزه
- ۶۶۷ ..... ضرورت اصلاح حوزه
- ۶۶۹ ..... دو دیدگاه درباره وظیفه فقیه
- ۶۷۰ ..... انحراف دو دیدگاه
- ۶۷۰ ..... ضرورت مباحث علمی
- ۶۷۱ ..... رسالت حوزه و روحانیت
- ۶۷۲ ..... عناصر تبلیغ
- ۶۷۵ ..... تمایزهای سه گانه
- ۶۷۶

۶۷۸	وظایف حوزه و روحانیت
۶۸۳	ویژگی‌ها و اهداف مرجع
۶۸۴	تحول در روش مرجعیت
۶۸۷	مراحل سه‌گانه مرجعیت
۶۸۹	لزوم تحول در رساله‌نویسی
۶۹۱	نقد کتاب‌های علم اصول
۶۹۴	ویژگی‌های حلقه‌ها
۶۹۹	گزیده منابع
۷۰۵	اعلام
۷۱۳	تصاویر

www.ketab.ir

پیشگفتار

در عدم ما مستحقان کی بدیم که بر این جان و بر این دانش زدیم
در عدم ما را چه استحقاق بود؟ تا چنین عقلی و جانی رو نمود؟
ای بکرده یبار هر اغیار را ای بداده خلقت گل خار را
خاک ما را نانیاً پالیز کن هیچ نی را بار دیگر چیز کن
این دعا تو امر کردی زابتدا ورنه خاکی را چه زهره این ندا
چون دعایمان امر کردی ای عجاب این دعای خویش را کن مستجاب

سید محمدباقر صدر بدون تردید یکی از اندیشمندان بزرگ جهان اسلام، و از مصادیق بارز یک عالم دینی است. صدر در عمر محدود چهل و هشت ساله خود، آثار سترگی بر جای گذارده که نشانگر نبوغ او است. به ویژه برخی از آثار علمی او مربوط به دوران جوانی است. ابعاد گوناگون نظری و عملی او، از وی چهره‌ای کم‌نظیر در تاریخ تفکر معاصر اسلامی ساخته است. با وجود مطالعات عمیق و گسترده‌ای که در متون اسلامی داشت، هرگز در حجاب گذشته قرار نگرفت. سنت و میراث اسلامی برای او سرآغاز تفکر در مسائل جدید بود. او که تفکر را جدی می‌گرفت، به عنوان یک اندیشمند مسلمان هرگز ادعا نداشت که همه اندیشه‌های درست از آن متفکران اسلامی است و دیگران مطالب چندانی برای گفتن ندارند. از همین روی، پنجره ذهن خود را بر روی اندیشه‌های غربی گشود و با مطالعه در عرصه‌های گوناگون فکری، از خود آرای جدید و ابتکاری بر جای نهاد.

صدر یک عالم دینی زمان‌شناس بود که نیازهای زمانه خود را جدی می‌گرفت. این که به نظام‌سازی مسائل اجتماعی اسلام، به‌ویژه اقتصاد اسلامی پرداخت، ریشه آن را باید در زمان‌شناسی او جستجو کرد. او به‌خوبی می‌دانست که راه ارائه اسلام در دنیای جدید، غیر از شیوه گذشتگان است، لذا باید هم مقتضیات عصر را شناخت و هم با مکاتب معارض با اسلام آشنا شد. وی با شناخت دو مکتب مهم روزگار خود، سرمایه‌داری و سوسیالیسم، به مقایسه اندیشه اسلامی با آنها پرداخت. در واقع صدر هم درد را می‌شناخت و هم راه درمان آن را، و اگر عمر بیشتری می‌کرد، در عرصه‌های مختلف اندیشه اسلامی به نظام‌سازی می‌پرداخت، به‌ویژه آنکه واقعیت زمان را بیشتر می‌شناخت و از حضور عینی اسلام، با وجود انقلاب اسلامی ایران، درس‌های بیشتری فرامی‌گرفت.

حساسیت به حضور عینی اسلام، از او اندیشمندی واقع‌گرا ساخت تا به‌خوبی بتواند نظر را با عمل جمع کند. به بیان دیگر نظریه‌های قابل تحقق در عرصه‌های مختلف حیات اجتماعی ارائه دهد، نه آنکه یک سلسله حرف‌های انتزاعی و اتویایی بزند.

صدر در رفتارهای فردی و اجتماعی خود نیز جامع نظر و عمل بود و به آنچه معتقد بود عمل می‌کرد، تا جایی که جانش را در راه عقیده و ایمان خود گذاشت. او اندیشمندی نبود که به بهانه گریز از عمل، حقیقت را فدای مصلحت کند؛ به راهی که در آن قدم نهاده بود اعتقادی راسخ داشت و در سلوک شخصی و اجتماعی خود به دنبال جلب حمایت این و آن نبود.

صدر از عمر کوتاه خود استفاده‌های بسیار کرد و این امر برای هر طالب علمی، درس‌آموز است. هم به تحقیق علمی می‌پرداخت و هم با رژیم بعثی مبارزه می‌کرد. جهاد نظری و عملی را با هم جمع کرد. اهل عافیت‌طلبی و فرار از مسئولیت نبود. او به‌خوبی می‌دانست که مسلمان بودن اقتضائاتی دارد و نمی‌توان از علی^(ع) سخن گفت و خودآگاه یا ناخودآگاه در مسیر اهداف

معاویه حرکت کرد.

مسئولیت‌پذیری صدر موجب شد تا برای حل معضلات انقلاب اسلامی ایران نظریه‌پردازی کند. چند اثر، از جمله مبانی نظری قانون اساسی را تدوین کرد تا بر مبنای آن، نمایندگان مردم به قانون‌گذاری بپردازند. این آثار - هرچند به صورت نامطلوب - در آغاز انقلاب منتشر شد، اما هرچه از سال‌های اول انقلاب دور شدیم، آن آثار به فراموشی سپرده شد. در سال‌های اخیر، صاحب این قلم به منظور انتشار ترجمه دقیق مجموعه آثار وی به سراغ برخی مؤسسات فرهنگی و پژوهشی رفت که با کمال تأسف با بی‌تفاوتی آنها مواجه شد. گویی بسیاری از مدیران فرهنگی فراموش کردند که صدر نظریه‌پرداز بزرگی برای انقلاب بود و حتی دفاع از انقلاب زمینه‌ساز شهادت او شد. پس از ناامیدی از نشر آثار صدر، این قلم بر آن شد تا اثر مستقلی را در باب ابعاد گوناگون اندیشه‌های وی به رشته تحریر درآورد. این اثر از یک‌سوی، حاصل دردها و دغدغه‌ها و تعلق خاطر به یک متفکر بزرگ اسلامی و از سوی دیگر، کوششی است که مؤلف در زمینه معرفی چند تن از فیلسوفان بزرگ معاصر انجام داده است: از این مجموعه، آثاری در باب استاد مطهری (حاصل عمر)، علامه جعفری (تکاپوگر اندیشه‌ها، آفاق مرزبانی، انسان الهی)، استاد مهدی حائری‌یزدی (در جستجوی حکمت) منتشر شده است.

امید است این اثر نیز بتواند گامی مؤثر در جهت شناساندن فلسفه و تفکر اسلامی معاصر بردارد.

والسلام

بیستم فروردین ۱۳۹۱

شانزدهم جمادی‌الاولی ۱۴۳۳